

Kotowski, Jarosław

Zagadnienie katechezy permanentnej w dokumentach Kościoła i refleksji katechetycznej

Studia Teologiczne 29, 163-177

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JAROSŁAW KOTOWSKI

ZAGADNIENIE KATECHEZY PERMANENTNEJ W DOKUMENTACH KOŚCIOŁA I REFLEKSJI KATECHETYCZNEJ

Treść: 1. Kwestie terminologiczne; 2. Dokumenty Magisterium Kościoła; 3. Refleksja teologiczna.

Wśród rozlicznych definicji pragnących opisać czym jest katecheza odnaleźć możemy stwierdzenie, że stanowi ona refleksję, która towarzyszy drodze wiary w różnych sytuacjach życiowych.¹ Katecheza towarzysząca wierzącemu przez cały czas jego życia otrzymywała różne nazwy i podkreślane były różne jej aspekty i wymiary. Można wyróżnić niektóre sformułowania, które są synonimami katechezy: nauczanie religijne, doktryna chrześcijańska, katechizm, formacja religijna, wychowanie w wierze, przekaz wiary, itd.² Każdy z przywołanych terminów podkreśla szczególnie aspekt katechetycznego dzieła Kościoła. W niniejszym opracowaniu chciałbym zatrzymać się nad zagadnieniem katechezy, którą nazywamy permanentną, albo też nazwać ją możemy stałą. Jednakże sama terminologia i zagadnienie wydawć się może dość problematyczne

1. Kwestie terminologiczne

W kontekście dyskusji dotyczących katechezy można dokonać rozróżnienia wśród różnych jej kierunków. Między innymi katecheza jest określana jako: „podstatkowe i systematyczne nauczanie wiary, albo jako proces inicjacji chrześcijańskiej”. Jednakże tak pojęte rozumienie katechezy nie pretenduje do nazwy katechezy permanentnej. Inne określenie i typ katechezy wyłaniający się z dyskusji, przeciwstawny do wymienionego wyżej, stanowi katecheza jawiąca się „globalna inicjacja do życia wiarą chrześci-

¹ Por. C. MOLARI, *Verso la catechesi permanente*, «Via, Verità e Vita» 28 (1979) 74, s. 33.

² Por. E. ALBERICH, *Catechesi*, w: *Dizionario di Scienze dell'Educazione*, red. J. M. PRELLEZO – C. NANNI – G. MALIZIA, Leumann (TO) 1997, s. 165.

jańską”.³ W pierwszym z przytoczonych tutaj wymiarów katechezy mamy do czynienia z katechezą w ścisłym znaczeniu, drugi ujmuje ją w znaczeniu szerokim. Jak twierdzi E. Alberich „niektórzy opowiadają się za katechezą ograniczoną w czasie i przeciwstawiają się idei, dziś ogólnie przyjmowanej, permanentnego charakteru katechezy, czyli „katechezy permanentnej” przeznaczonej do towarzyszenia wierzącemu przez całe życie.”⁴ Również adhortacja *Catechesi tradendae* mówi o owych dwóch wymiarach katechezy, utrzymując że katecheza rozumiana w sensie szerokim konieczna jest dla dojrzewania i mocy wiary. Winna ona być swoistym pogłębieniem kerygmatu przynoszącym owoc chrześcijańskiego zaangażowania i świadectwa. Prawdy przedstawione w pierwszym przesłaniu o chrześcijańskiej wierze powinny być zgłębiane i przeżywane z tym samym przejęciem i siłą także w procesie katechezy. Ta szeroka wizja katechezy chce zaprezentować również duszpasterską perspektywę, która przyświecała Synodowi Biskupów w roku 1977: „To jej szersze znaczenie nie sprzeciwia się pojęciu katechezy w ściślejszym znaczeniu, które niegdyś ogólnie utrzymywało się w wykładach dydaktycznych, mianowicie prostemu nauczaniu formuł wyrażających wiarę. Pierwsze ujęcie katechezy zawiera i przewyższa drugie.”⁵

W dzisiejszej dyskusji bardzo często pojawia się argument, który jak już wspomniano generalnie jest akceptowany, że katecheza winna mieć charakter permanentny, to znaczy stały. „Dojrzała wiara, rozumiana jako cel katechezy, nie jest sama w sobie osiągalna w życiu ludzkim, lecz pozostaje zawsze zadaniem otwartym, perspektywą, do której się zmierza. Wypływa stąd permanentny charakter katechezy, w szerokim tego słowa znaczeniu. Dążenie do dojrzałości pozostaje ważnym kryterium weryfikacji danego procesu katechetycznego, który posiada charakter wychowawczy, podtrzymujący dojrzewanie, lub nim nie jest.”⁶

Koncepcja katechezy permanentnej stanowi dla wzrostu w wierze i jej dojrzewania instrument nieodzowny, z którego zrezygnować nie można. Dojrzałość w wierze nie może stanowić pewnego określonego stadium do

³ E. ALBERICH, *Katecheza*, w: *Słownik katechetyczny*, red. J. GEVAERT, Warszawa 2007, s. 399.

⁴ Tamże. Zobacz także U. HEMEL, *Theorie der Religionspädagogik. Begriff – Gegenstand – Abgrenzung*, München, 1984, ss. 330-333

⁵ CT 25.

⁶ E. ALBERICH, *Katecheza dzisiaj. Podręcznik katechetyki fundamentalnej*, Warszawa 2003, s. 156. Zobacz także E. ALBERICH, *La catechesi della Chiesa. Saggio di catechetica fondamentale*, Leumann (TO) 1995, s. 115. P. SCABINI, *Elementi per una metodologia della pastorale catechetica degli adulti*, w: *Catechesi per cristiani adulti. Proposte ed esperienze*, red. P. SCABINI, Roma 1987, s. 99.

osiągnięcia, ponieważ wchodząc coraz głębiej w misterium wiary odkrywa się obszary, które trzeba ciągle zdobywać, rysują się coraz to nowe fazy wzrostu w wierze. W tej perspektywie katecheza powinna towarzyszyć wierzącemu przez całe jego życie. Konieczność katechezy w dzieciństwie, w okresie dojrzewania, w wieku młodzieńczym wydaje się bezdyskusyjna, gdyż jest związana z naturalnymi rytmami wzrostu człowieka. Jeśli wiara nie byłaby istotnym elementem wpływającym na życie jednostki, można byłoby się zatrzymać na elementarnych formach znajomości prawd religijnych i zaangażowaniu w życie religijne. Jednakże wiara towarzyszy rytmom życia ludzkiego i rozwija się wraz z rozwojem życia ludzkiego. Wiedząc, że stanowi ona fundament decyzji i wyborów wierzącego szczególnie w wieku dojrzałym wymaga katechezy, którą nazwać możemy permanentną lub stałą.⁷

2. Dokumenty Magisterium Kościoła

Śledząc losy terminu katecheza permanentna sięgnijmy do dokumentów kościelnych, szczególnie do tych, które dotyczą problematyki katechetycznej. Takie odwołanie pozwoli poznać obecność i żywotność idei katechezy permanentnej w dokumentach zawierających nauczanie Kościoła.

Sobór Watykański II

Sobór Watykański II nie wydał żadnego dokumentu na temat katechezy, jednakże nie znaczy to, iż nie był zainteresowany problematyką katechezy. Sobór wykazuje troskę o katechezę podejmując zagadnienie pasterskich zadań biskupów, formacji kapłanów, diakonów, kandydatów do kapłaństwa, świeckich i ich zadań w dziedzinie ewangelizacji i przekazu wiary, rodziców i rodziny. Istotna rola Soboru w dziedzinie katechezy nie polega jedynie na uchwaleniu *Dekretu o wychowaniu chrześcijańskim* czy wzmiankach w *Dekrecie o pasterskich zadaniach biskupów*. Prawdziwe znaczenie dla przełomu soborowego w katechezie ma fakt, że Sobór dał konkretny impuls do reformy całej działalności Kościoła, którą wszyscy jego członkowie powinni zaakceptować, a potem nie ustając w zapale winni ją kontynuować.⁸

⁷ Por. C. MOLARI, *Verso la catechesi permanente*, s. 35.

⁸ Por. T. FILTHAUT, *Svolte conciliari di una catechesi rinnovata. Rinnovamento del contenuto della catechesi nello spirito del Vaticano II*, Leumann (TO) 1969, s. 10.

Biorąc pod uwagę, że wszystko w Kościele i życiu chrześcijańskim ma swój początek w wierze i że wiara nie jest rzeczywistością statyczną lecz dynamiczną, specyficznym celem katechezy jest zatem umożliwienie wzrostu w wierze i dojrzewania w niej każdemu wierzącemu oraz ażeby stawała się ona świadoma i dojrzała (por. DWCH 2). Życie chrześcijańskie stanowi drogę wzrostu oraz pełnego rozwoju dążącemu ku Chrystusowej pełni (por. KK 7, 30; KL 1; KDK 78). Katecheza winna angażować w dzieło pełnego upodobnienia się do Chrystusa zgodnie z konkretnym planem, który będzie zawierał pokonywanie coraz to nowych etapów wzrostu. Chodzi tutaj o integralny rozwój osoby, gdzie wzrost w wierze jest jednym z ważnych elementów dojrzewania osoby.⁹

Przesłanie Soboru Watykańskiego II zmieniło w zdecydowany sposób wizję całej katechezy. Postrzegana jako czysty przekaz prawd wiary przeszła do wizji katechezy skoncentrowanej na Słowie Bożym, wychowaniu w wierze i na wymiarze eklezjalnym.¹⁰ Pamiętając o soborowych przesłankach można doszukiwać się dalszych dróg katechezy obejmującej życie chrześcijańskie i wiodących je ku wzrostowi i dojrzewaniu.

Ogólna Instrukcja Katechetyczna

Ogólna Instrukcja Katechetyczna nie używa terminu katecheza permanentna opisując konieczność katechezy na każdym etapie życia wierzącego. Zważając na fakt, że wierzący zawsze znajduje się w sytuacji, w której ma potrzebę wchodzenia coraz bardziej w misterium wiary *Instrukcja* poleca: „Niech duszpasterze zawsze pamiętają o tym, że ciąży na nich obowiązek troski o to, ażeby zawsze dokonywało się i potęgowało w każdym okresie życia i we wszystkich okolicznościach historycznych naświetlenie przez Słowo Boże chrześcijańskiej egzystencji (por. DB 14) – i to w sposób, by można było objąć każdego, a więc pojedynczą osobę lub społeczność, z uwzględnieniem stanu duchowego, w jakim kto się znajduje”.¹¹

Przesłanie dokumentu bierze pod uwagę fakt, iż życie wiary warunkowane jest różnorodnymi wydarzeniami codzienności wierzącego. Przyjmując i spełniając różnorodne posługi, zadania i role oraz angażując się na różnych stopniach odpowiedzialności ukazuje on różny stopień religijnej

⁹ Por. G. M. MEDICA, *Catechesi*, w: *Dizionario del Concilio Ecumenico Vaticano Secondo*, red. T. FEDERICI, Roma 1969, kol. 682 – 683.

¹⁰ Por. E. ALBERICH, *La catechesi alla luce del Concilio Vaticano II*, «Credere oggi» 9 (1989) 53, s. 47.

¹¹ KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Ogólna Instrukcja Katechetyczna*, nr 20

dojrzałości: „[...] życie wiary przybiera różne formy wraz z rozwojem egzystencji człowieka, gdy mianowicie dochodzi do dojrzałości i podejmuje własne obowiązki życiowe. [...] Akceptacja (Słowa Bożego), jak również wyjaśnianie i stosowanie go do życia ludzkiego, będą się różnicowały w zależności od tego czy idzie o małe dzieci, o dzieci nieco starsze, dorastającą młodzież, młodzież starszą lub dorosłych. Katecheza ma pomóc w zapoczątkowaniu i rozwoju – w ciągu całego biegu ludzkiej egzystencji – życia wiary zmierzającego do pełnego zrozumienia prawdy objawionej i zastosowania jej w życiu człowieka”.¹² Katecheza nie może zrezygnować z zadania towarzyszenia wierzącemu w całym jego życiu. Każdy okres życia wykazuje się potrzebą konfrontacji z orędziem chrześcijańskim odpowiednim do warunków życia wierzącego i jego roli jaką spełnia w społeczeństwie i w świecie. Proces dojrzewania w wierze jawi się jako droga, która ciągle jest do przebycia. Człowiek wierzący zawsze jest prowokowany, aby stawiać pytania i poszukiwać prawdy. Katecheza winna ożywiać jego poszukiwania i zachęcać, aby poprzez wszystkie etapy i doświadczenia życia dojrzewać w wierze.

Synod Biskupów w roku 1977

Synod Biskupów w roku 1977 poświęcony był problematyce katechezy w świecie współczesnym i stał się wydarzeniem bardzo znaczącym dla tej dziedziny życia i działania Kościoła. Już w tzw. *Propositiones* zaprezentowanych Ojcu Świętemu odnajdujemy sugestie, by zwrócić uwagę na permanentny charakter katechezy. „Staje się konieczna dzisiaj bardziej niż kiedykolwiek katecheza, która towarzyszyłaby chrześcijaninowi przez całe jego życie. Każdy chrześcijanin nie tylko ma prawo, w przestrzeni wolności religijnej, aby korzystać z katechezy, lecz jakakolwiek byłaby jego posługa w Kościele, jest zobowiązany do pogłębienia i do doprowadzenia do dojrzałości swojej wiary. Katecheci i katechizowani wspólnie realizują swoją drogę w słuchaniu i naśladowaniu Chrystusa, jedynego Mistrza”.¹³

Można stwierdzić, że jest to wizja katechezy permanentnej realizowana w stałym dojrzewaniu w wierze. Sam Synod zwołany w celu refleksji nad praktyką katechetyczną Kościoła obejmującą przede wszystkim dzieci i młodzież, nie pozostał obojętny na inne problemy związane ze współczesną katechezą. W dokumencie końcowym zwanym *Orędziem do*

¹² Tamże, nr 30.

¹³ *Sintesi delle «Propositiones» presentate al Papa (Riproduzione del Bollettino n. 28, 22-10-1977)*, «Presenza Pastorale» 48 (1978) 1-2, s. 53.

Ludu Bożego, biskupi wskazują katechezę jako „postępującą edukację wiary zjednoczoną ze stałym procesem dojrzewania samej wiary”.¹⁴ Katecheza permanentna ukazuje się jako narzędzie służące pełnej dojrzałości ludzkiej i chrześcijańskiej. Dla chrześcijanina nie istnieje tylko jakiś czas życia przeznaczony dla katechizacji, albo lepiej można stwierdzić, iż całe życie jest czasem katechezy. Katecheza winna być faktem obejmującym całe życie chrześcijanina. Tak pojmowana jest katecheza permanentną i ten właśnie charakter katechezy podkreślają biskupi. Łącząc wizję tak postulowanej katechezy z funkcją prorocką Kościoła, *Orędzie do Ludu Bożego* czyni odwołanie do przesłania Soboru Wartykańskiego II oraz adhortacji *Evangelii nuntiandi*. W ten sposób została wyrażona pilna konieczność uczestnictwa wszystkich chrześcijan w procesie wychowania w wierze. Najgłębszym motywem katechezy permanentnej jest przygotowanie wierzących do wypełnienia ich własnej roli w posłannictwie Kościoła.¹⁵

Pod wpływem Synodu można dostrzec, że postulat katechezy permanentnej rysuje się jako realizacja funkcji profetycznej Kościoła. Katecheza powinna być prezentowana jako uczestnictwo w procesie ciągłego dojrzewania w wierze, tak iż jej wpływ winien zaznaczać się w każdym okresie życia chrześcijanina. Oczywiście nie można ignorować rytmu rozwoju i dojrzewania uczestników. Temu dziełu powinna przyświecać myśl, iż na mocy chrztu i bierzmowania chrześcijanie zaangażują się w proces głoszenia Dobrej Nowiny. Głównym motywem, aby podtrzymywać ideę katechezy permanentnej i jednocześnie docelowym punktem tej katechezy jest pobudzanie odpowiedzialności wierzących, ażeby świadomie realizowali swoją misję w Kościele. Katecheza permanentna powinna mieć wymiar wspólnotowy. W ten sposób poddana zostaje weryfikacji żywotność wspólnoty kościelnej, parafii czy diecezji. Zaangażowanie wspólnoty gwarantuje taką katechezę, z drugiej zaś strony jej obecność świadczy o aktywnym życiu wiary wspólnoty.¹⁶

Adhortacja Catechesi tradendae

Adhortacja apostolska Jana Pawła II *Catechesi tradendae* z 16 października 1979 roku stanowi dokument zbierający doświadczenia odnowy kate-

¹⁴ SINODO DEI VESCOVI, Messaggio al popolo di Dio *Cum iam ad exitum*, w: *Enchiridion Vaticanum*. Documenti ufficiali della Santa Sede 6/n. 375.

¹⁵ J. CHARYTAŃSKI, *Katecheza ciągła w świetle Synodu 1977*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, t. 2, red. W. KUBIK, Warszawa 1985, ss. 99-100.

¹⁶ Tamże, ss. 101-103.

chetycznej w kościołach lokalnych dokonującej się w czasie posoborowym. Centralnym problemem katechezy według *Catechesi tradende* jest katecheza dorosłych. We wspólnotach chrześcijańskich została zauważona wzrastająca troska o potrzebę dialogu z dorosłymi, o zaznaczenie ich obecności we wspólnocie kościelnej, ich zaangażowanie pastoralne i o wzrost ich wiary.¹⁷ Adhortacja w zdecydowany sposób łączy ideę katechezy permanentnej z katechezą dorosłych. Bez katechezy dorosłych katecheza permanentna staje się niemożliwa. Adhortacja wyraża to w następujący sposób: „Chodzi [...] o problem wielkiej wagi, jakim jest katecheza dorosłych. Jest to najznakomitsza forma katechezy, ponieważ zwraca się ona do osób wykonujących największe zadania i w ogóle zdolnych do życia według Orędzia Chrześcijańskiego i to z jego pełni. Wspólnota chrześcijańska nie może prowadzić katechezy stałej z pominięciem bezpośredniego i wypróbowanego udziału dorosłych, zarówno tych, którzy w niej uczestniczą, jak i tych, którzy ją organizują”¹⁸

W pewnym sensie byłoby wielkim nieporozumieniem zamknąć katechezę jedynie do wieku dojrzewania człowieka wierzącego. Dorosły włączony w proces katechezy i zaangażowany w świadectwo wiary staje się znakiem, że katecheza ma sens. W przeciwnym razie bowiem katecheza inicjacyjna nie przynosi oczekiwanych owoców i ryzykuje się sytuację, że nie będzie ona miała wpływu na życie chrześcijańskie. Adhortacja tak to ujmuje: „Aby zaś katecheza mogła być skuteczna, powinna być ciągła; będzie bowiem całkowicie daremna, jeśli zatrzyma się na samym progu wieku dojrzałego; choć bowiem, oczywiście w innej formie, niemniej niezbędna okazuje się dla dorosłych”¹⁹ Katecheza jest więc propozycją dla wierzącego w każdym okresie jego życia. *Catechesi tradendae* szuka okazji, aby wskazać konieczność otwarcia wierzącego na przesłanie wiary rozumiejąc, że potrzebna staje się coraz bardziej pogłębiona znajomość Słowa Bożego i życie na nim oparte.²⁰ Rozumienie centralnego miejsca katechezy dorosłych wynika niewątpliwie z sytuacji społeczno-kulturowej oraz uwarunko-

¹⁷ Por. P. MILAN, *Catechesi permanente e catecumenato in riferimento agli adulti* (CT 43-44), w: *Andate e insegnate. Commento all'Esortazione Apostolica Catechesi Tradendae di Giovanni Paolo II*, red. ISTITUTO DI CATECHESI MISSIONARIA DELLA PONTIFICIA UNIVERSITÀ URBANIANA, Bologna 1980, s. 443.

¹⁸ CT 43. Zobacz także SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, nr 14; Dekret o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes*, nr 14; KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Ogólna Instrukcja Katechetyczna*, nr 20.

¹⁹ CT 43.

²⁰ Por. CT 20.

wań środowiska, które jest często zdechrystianizowane, lecz główny powód katechetycznej troski o dorosłych znajdujemy w określonej wizji i projekcie Kościoła. Formowanie wspólnoty eklezjalnej, która będzie w stanie realizować zadanie wspólnoty dojrzałej w wierze jest niewątpliwie celem takiego projektu. Kościół bez udziału dorosłych w katechezie, a w konsekwencji w życiu wspólnoty kościelnej nie tylko ryzykuje, że będzie niedorząły, ale w konsekwencji niezwykle osłabiony w realizacji swojej misji.²¹ Katecheza stanie się również realizowana z uwzględnieniem szczególnej roli katechezy dorosłych może być skutecznym środkiem zaradczym przeciwko dechrystianizacji i obojętności religijnej.

Adhortacja czyni odwołanie do projektu katechetycznego jaki posiada wspólnota chrześcijańska, aby wskazać jaki typ katechezy wspólnota może czynić skutecznym. Wśród tych wskazań odnajdujemy propozycję katechezy stałej, jednakże powiązanej z innymi typami katechezy: „Chodzi jednak o to, aby katecheza dzieci, młodzieży, dorosłych, katecheza ciągła nie były jak gdyby terenami oddzielonymi od siebie czy pozbawionymi wzajemnej łączności. Jeszcze ważniejsze jest, by nie doszło między nimi do całkowitego rozłam, lecz wręcz przeciwnie, trzeba aby się one między sobą uzupełniały”.²² W ten sposób katecheza prezentuje się jako narzędzie stopniowego wchodzenia w misterium wiary. Jak twierdzi P. Milan adhortacja czyni wysiłek, aby praktykę wspólnot chrześcijańskich włączyć w nurt idei edukacji permanentnej w jej wymiarze, „uczyć się być”. Katecheza prezentuje się jako istotny element procesu, który prowadzi chrześcijanina i wspólnotę chrześcijańską do przeżywania własnej wiary w perspektywie stałego nawrócenia. W takim znaczeniu wzrost w wierze nie kończy się wraz z osiągnięciem określonego wieku, ale jest stałym pójściem za mistrzem, aż do zrealizowania dojrzałej obecności Pana pomiędzy nami.²³

Dyrektorium Ogólne o Katechizacji

Dyrektorium Ogólne o Katechizacji (DOK) zostało promulgowane z datą 15 sierpnia 1997 roku przez Kongregację ds. Duchowieństwa. Dokument został zaprezentowany jako narzędzie służące odnowie aktywności katechetycznej dla wszystkich kościołów lokalnych. Ta ważna publikacja uaktualnienia treści podejmowane w *Ogólnej Istrukcji Katechetycznej* z roku 1971. Jeśli weźmiemy pod uwagę cele obydwu dokumentów są one zbież-

²¹ Por. P. MILAN, *Catechesi permanente e catecumenato*, ss. 444-445.

²² CT 45.

²³ P. MILAN, *Catechesi permanente e catecumenato*, s. 443.

ne: „Cel niniejszego Dyrektorium – stwierdza watykański dokument – jest oczywiście taki sam, jak cel tekstu z 1971 r. Zmierza on do «przedstawienia fundamentalnych zasad teologiczno-duszpasterskich, zaczerpniętych z Nauczycielskiego Urzędu Kościoła oraz w sposób szczególny z dokumentów Soboru Watykańskiego II, ażeby przy ich pomocy lepiej wypełnić zadanie duszpasterskie w zakresie poługi Słowa», a konkretnie katechezы”.²⁴ O ile chodzi o katechezę stałą, to trzeba nadmienić, iż interesująca nas idea zajmuje w dokumencie znaczące miejsce. Dyrektorium posługuje się tym terminem jako synonimem stałego wychowania w wierze. Katecheza stała winna być następstwem katechezы inicjującej do życia prawdziwie chrześcijańskiego. Nie jest możliwe, aby zastępowała katechezę inicjacyjną. Inaczej bowiem będzie ona pozbawiona fundamentów. *Dyrektorium* stwierdza: „W sytuacji, która wymaga nowej ewangelizacji, koordynowanie staje się bardziej złożone, biorąc pod uwagę, że czasem dąży się do przekazania zwyczajnej katechezы wymagającym jej młodym i dorosłym zanim jeszcze nastąpi głoszenie i przebudzi się ich przyłgnięcie do Chrystusa. Podobne problemy pojawiają się w przypadku katechezы dzieci i formacji ich rodziców. Niekiedy proponuje się pewne formy katechezы stałej dla dorosłych, którzy wymagają raczej prawdziwej katechezы wtajemniczającej”.²⁵

Katecheza permanentna następuje po katechezie inicjacji i proponuje różne formy aktywności. Może być ona realizowana poprzez:

„Studium i pogłębienie Pisma Świętego czytanego nie tylko w Kościele, lecz także z Kościołem i jego zawsze żywą wiarą [...]».

Chrześcijańskie odczytywanie wydarzeń, jakiego domaga się powołanie misyjne wspólnoty chrześcijańskiej [...].

Katecheza liturgiczna, która przygotowuje do sakramentów oraz sprzyja zrozumieniu i głębszemu doświadczeniu liturgii [...].

Katecheza okazyjna, która w określonych okolicznościach życia osobistego, rodzinnego, społecznego i eklezjalnego, stara się pomagać w ich interpretowaniu i przeżywaniu w perspektywie wiary.

Inicjatywy formacji duchowej, które umacniają przekonania, otwierają nowe perspektywy [...] w pójściu za Chrystusem.

Systematyczne pogłębianie orędzia chrześcijańskiego za pośrednictwem nauczania teologicznego, które rzeczywiście wychowywałoby

²⁴ DOK 9. KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Ogólna Instrukcja Katechetyczna, Wprowadzenie*.

²⁵ DOK 276.

w wierze, prowadziło do wzrostu jej rozumienia i uzdalniało chrześcijanina do uzasadnienia jego nadziei we współczesnym świecie²⁶.

Tak pojęta katecheza stała prezentuje się jako autentyczne pogłębienie otrzymanej wiary. Proponując różnorodne formy katechezy stałej *Dyrektorium* nie tylko podtrzymuje twierdzenie o ważności takiej katechezy, ale również wskazuje konkretne możliwości jej realizacji. Ze strony kościelnych dokumentów jest to określona wskazówka i wymierna pomoc.

Podsumowując należy stwierdzić, że idea katechezy stałej znajduje w dokumentach kościelnych swoje uzasadnienie i ważność. Prezentowana jest jako stały wysiłek wspólnoty wierzących, której została powierzona przestrzeń i obowiązek katechezy. Wspólnota wypełnia katechezę stałą przekonując i angażując swoich członków do stałego wzrostu w wierze.

3. Refleksja teologiczna

Podjęte do tej pory rozważania ukazały ideę katechezy permanentnej w dokumentach kościelnych. Generalnie jest ona rozumiana jako logiczne następstwo katechezy inicjacyjnej i stanowi propozycję dla każdej grupy wiekowej. Jej koncepcja znalazła uzasadnione miejsce nie tylko w dokumentach kościelnych. Zagadnienie stanowi także przedmiot refleksji katechetycznej. W poniższym opracowaniu chcemy przywołać zasadnicze punkty tej refleksji.

Tradycja długa ale zapomniana

Katecheza permanentna, jak utrzymuje J. Colomb, ma w praktyce kościelnej długą tradycję. Poprzez wieki katecheza w zasadniczy sposób skierowana była do dorosłych. Ostatnie trzy wieki, poczynając od Soboru Trydenckiego, zmieniły tę persektywę i zwróciły ją do dzieci i młodzieży. Biorąc pod uwagę powyższy fakt trudnym zadaniem staje się dzisiaj przekonanie wspólnoty chrześcijańskiej zarówno do katechezy dorosłych, jak również do katechezy stałej. Przemiana mentalności, która znajduje racje jedynie dla religijnego nauczania w wieku szkolnym jest przeszkodą trudną do przebrnięcia.²⁷ Często bowiem się zdarza, że katecheza bywa pojmowana i przeżywana jako zbiór rytów przejściowych, okazjonalnego jedynie przygotowania, który zamyka się wraz z końcem okresu szkolnego. Katecheza, która ma zadanie przygotowanie do przeżycia momentu celebracji sakramentu traci swoją

²⁶ DOK 71.

²⁷ Por. J. COLOMB, *Al servizio della fede. Manuale di catechetica*, vol. 2, Leumann (TO), ss. 243-244.

moc inspirowania i otwierania na tajemnicę wiary i wzrost w wierze. A Wyler utrzymuje, iż zbyt dobrze znane są jeszcze praktyki, które przez wieki przyczyniły się do kształtowania takiej mentalności. Natomiast projekt katechez stałej, liczącej się z uwarunkowaniami pedagogicznymi, która zakłada uwzględnienie wzrostu w wierze od dzieciństwa do wieku dojrzewania, od wieku dojrzewania do młodości, od młodości do wieku dorosłego, znajduje przeszkody w tradycjach przeciwnych, jednakże mających swój ciężar datowany czasem minionym.²⁸ Opowiedzenie się za katechezą stałą oznacza podjęcie i ożywienie tej tradycji, która istniała, ale została zapomniana. Opcja na rzecz katechez permanentnej wymaga zdecydowanego związania takich zabiegów z katechezą i formacją dorosłych, jak zresztą wspominają o tym dokumenty kościelne.

Ścisłe związana z katechezą dorosłych

Na polu katechez winno się poszukiwać i doceniać propozycje katechez dostosowanej do adresatów, to znaczy uwzględniającej okresy rozwoju osoby jako człowieka i wierzącego. Byłoby wielkim błędem usiłowanie przekazu w krótkim czasie tego, co winno być rozłożone na całe życie człowieka lub zakończenie pouczenia w wierze uznając, że osoba stała się już dorosła. Formacja religijna nie może ignorować faz rozwojowych człowieka. Dlatego wielu podejmujących refleksję nad tym zagadnieniem opowiada się za katechezą stałą. J. Colob, wcześniej już przywołany, widzi ją integralnie związaną z katechezą dorosłych. Stwierdza on, że troską katechez powinno być najpierw, aby każdemu okresowi życia zapewnić stosowne nauczanie religijne, potem zaś zapewnić katechezę stałą, stałą odnowę, która pozwoli Słowu Bożemu oświecać i rozumieć ciągle nowe problemy, które pojawiają się przed wierzącym.²⁹ Katecheza permanentna nie może być powtarzaniem prawd już słyszanych. Jak stwierdza C. Molari katecheza permanentna związana z katechezą dorosłych nie może mieć na celu przywoływania i wyjaśnienia wykładu wiary chrześcijańskiej, ale inspirowanie do życia wiarą, szczególnie osoby dorosłe.³⁰ Można nawet pokusić się o stwierdzenie, że katecheza dorosłych winna być pojmowana jako klucz katechez permanentnej. Bez przekonania, że potrzeba zatroszczyć się o formację religijną dorosłego nie można dokonać właściwej promocji katechez permanentnej.³¹

²⁸ Por. A. WYLER, *Il catechista „educatore”*, Bologna, 1980, s. 152.

²⁹ Por. J. COLOMB, *Al servizio della fede*, t. 2, s. 243.

³⁰ Por. C. MOLARI, *Verso una catechesi permanente*, s. 37.

³¹ Por. M. MATOS, *La formacion permanente de la fe*, «Teología y Catequesis» 2 (1982), s. 220.

Obejmująca całego człowieka

Katecheza zatroskana o całego człowieka nie może brać pod uwagę jedynie długości życia człowieka, ale także całą jego złożoność psycho-fizyczną, fazy rozwoju osobowego, potrzeby faz rozwojowych. Katecheza stała winna być wierna człowiekowi, to znaczy zwracać uwagę na zagadnienia warunkujące dyspozycję przyjęcia orędzia chrześcijańskiego.³² Stając się katechezą integralną obejmuje edukację religijną dzieci i dorastających, młodzieży i dorosłych. W ten sposób idea katechezy permanentnej obejmuje także wzajemne relacje pomiędzy różnymi typami katechezy i grupami, do których jest skierowana. Staje również w opozycji do pomysłów tych, którzy chcieliby zrezygnować z katechezy dzieci i młodzieży na korzyść katechezy dorosłych. Jednakże cel katechezy, jakim jest doprowadzenie do wiary dojrzałej nie jest możliwy zakładając wyłączenie jakiejkolwiek grupy wiekowej z procesu dojrzewania w wierze poprzez katechezę. Jest on możliwy do osiągnięcia w perspektywie stałego procesu, który zakłada respektowanie specyfiki każdej grupy uczestniczącej w katechezie.³³ Podkreślić należy, że opcja na rzecz katechezy permanentnej oznacza wybór odpowiedniego schematu pedagogicznego w momencie jej planowania i realizacji.

Towarzyszająca poprzez wszystkie etapy życia

Proces formacji w wierze rozpoczynający się w dzieciństwie zostaje pogłębiony w wieku młodzieńczym i dorosłym. Katecheza, która ożywia i kształtuje ten proces nie może być zawieszona, ale winna towarzyszyć w każdym etapie życia. Wzrost w wierze ma prowadzić do jej dojrzewania w wieku dorosłym.³⁴ Droga do dojrzałości w wierze wypełnia się w nieustannym wezwaniu do nawrócenia realizującym się w każdym momencie życia. Bez nawrócenia, to znaczy bez postawy ciągłego zatroskania i dopytywania o swoją wiarę w miarę upływu lat i zmieniających się okoliczności i sytuacji życiowych, nie ma możliwości dojrzewania w wierze.³⁵ Bez wątplenia może zaistnieć sytuacja, że dojrzałość w wierze zostaje osiągnięta niezależnie od dojrzałości psychicznej osoby. Młodzieniec czy osoba dojrzewająca może być dojrzały w wierze. Chodzi tutaj o dynamikę przeżywania wiary, relacji z Bogiem, rozpoznania Boga jako Ojca. Tak przeżywana

³² Por. M. MAJEWSKI, *Pedagogiczno-dydaktyczne wartości katechezy integralnej*, Kraków 1995, s. 59.

³³ Por. M. MAJEWSKI, *Katecheza permanentna*, Kraków 1989, s. 135.

³⁴ Por. R. NIPARKO, *Katecheza dorosłych. Zarys historii*, Poznań 1987, s. 131.

³⁵ Por. A. WYLER, *Il catechista „educatore”*, s. 150.

wiara prowadzi do całkowitego oddania się Bogu. Jednakże zwyczajna droga dojrzwania w wierze przebiega przez całe życie wierzącego. U dziecka punktem największej słabości w większości przypadków będzie będzie niezdolność do osobistego osądu w świetle wiary; w wieku młodzieńczym związanym z dojrzwaniem biologicznym i poszukiwaniem własnej tożsamości największą słabością staje się subiektywność tego osądu; u dorosłego największym zagrożeniem okazać się może poszukiwanie przesadnej równowagi prowadzące do stagnacji i obojętności; u osób starszych trudnością stać się może nieumiejętność całkowitego powierzenia się Bogu wywołana wydarzeniami całego życia, których osoba nie umie zintegrować w świetle wiary. W każdym stadium ludzkiego życia istnieje zapotrzebowanie na katechezę stałą, ażeby zapewnić wierze nie tylko pełnię ludzką ale również jej stabilność.³⁶

Idea katechezy jako stałego procesu jest zobowiązana brać pod uwagę przesłanki psychologii rozwojowej. Dane te wskazują w sposób czytelny, że chrześcijanin ma potrzebę umacniania swojej wiary poprzez katechezę szczególnie w momentach naturalnych kryzysów osobowości i wydarzeń znaczących dla całego życia osoby: w wieku dojrzwania, przygotowania do małżeństwa, zostawczy rodzicom, itp. Katecheza stała nie może być identyfikowana z jednym tylko środowiskiem, lecz winna obejmować wszystkie środowiska życia chrześcijanina: rodzinę, szkołę, parafię, miejsca spotkań, itp. W perspektywie tak szeroko zakrojonej rzeczywistości jest obowiązkiem całej wspólnoty.³⁷

W służbie komunikacji międzypokoleniowej

Analizując rzeczywistość katechezy w dzisiejszym kontekście odkrywamy, że traci ona pewne znamię chronologiczne przybierając w tym samym czasie rys pewnej ciągłości i nieustannego pogłębienia.³⁸ Katecheza nie ukazuje się już jedynie jako narzędzie przekazu prawd wiary i przygotowania do przyjęcia sakramentów. Przyjmuje natomiast obowiązek doprowadzenia uczestnika do pragnienia wzrastania w wierze i udzielania mu pomocy w pogłębieniu wiary w każdym etapie życia. Nie chodzi więc o przypomnienie rzeczy wyuczonych w dzieciństwie, ale o prawdziwe przebudzenie i podjęcie orędzia chrześcijańskiego, odkrycie wartości Sło-

³⁶ Por. J. COLOMB, *Al servizio della fede*, vol. 2, s. 245.

³⁷ Por. M. MATOS, *La formacion permanente de la fe*, ss. 217-218.

³⁸ Por. S. RIVA, *L'educazione permanente della fede sorpasso in curva della catechesi*, «Evangelizzare» 2 (1974) 8, s. 60.

wa Bożego, które inspiruje do osobistej odpowiedzi Bogu, o odważne wejście w dynamikę misterium wiary i odkrywanie prawdy.³⁹

Faktem, który znacząco wpływa na proces katechezy permanentnej jest komunikacja międzypokoleniowa. Katecheza dorosłych promowana i realizowana we wspólnotach wiary stanowi narzędzie służące wzmocnieniu katechezy na każdym etapie życia chrześcijańskiego. Dorosli, którzy przeżyli moment ponownej inicjacji w wierze przez katechezę zdolni są do przekazania, a właściwie podzielenia się ze swymi dziećmi swoją wiarą i postawami. W ten sposób młodzi zyskują solidny fundament dla ich początkowej formacji chrześcijańskiej stanowiącej również podstawę dla katechezy stałej. W ten sposób katecheza permanentna zyskuje wymiar międzypokoleniowy i staje się czynnikiem, który mocno wpływa na obraz katechezy jaką podejmuje wspólnota chrześcijańska.

Konkludując refleksję dotyczącą katechezy permanentnej warto byłoby wspomnieć, że na polu kościelnym stanowi ona odpowiednik formacji permanentnej.⁴⁰ Idea katechezy stałej służy zdecydowanie odnowie całej działalności katechetycznej Kościoła. Jej celem jest prowadzenie wierzącego do odkrycia bogactwa wiary i integralnego orędzia chrześcijańskiego. Dokonywać się to winno zważając na konkretną sytuację uczestnika katechezy: jego wiek, rozwój osobowy, zadanie jakie podejmuje we wspólnocie i dla wspólnoty chrześcijańskiej oraz dla społeczeństwa. Wartością katechezy stałej jest pragnienie ożywienia wiary wierzącego i prowadzenie do dojrzałości ludzkiej i chrześcijańskiej. Jej realizacja stawia przed wspólnotą chrześcijańską poważne zadania zarówno jeśli chodzi o fazę przygotowania takiej katechezy, jak i jej realizacji. Domaga się ona bowiem poważnego zaangażowania oraz właściwej korelacji pomiędzy katechezą dzieci, młodzieży i dorosłych. Będąc wyzwaniem stanowi jednocześnie szansę dla tych wspólnot, ażeby stały się miejscami żywej wiary. Doświadczenie dzielenia się wiarą i świadectwem życia z wiary wpływającego między uczestnikami katechezy stanowi niewątpliwą szansę dojrzewania w wierze dla pojedynczych osób i dla całych wspólnot.

³⁹ Tamże, s. 61.

⁴⁰ Por. A. WYLER, *Il catechista „educatore”*, ss. 150-151

THE ISSUE OF PERMANENT CATECHESIS IN THE DOCUMENTS OF THE CHURCH AND IN CATECHETICAL REFLECTION

SUMMARY

Catechesis that accompanies the believer throughout his life has received different names and various aspects and dimensions have been underlined. One can highlight some of the terms that are synonyms of catechesis: religious teaching, Christian doctrine, catechism, religious formation, education in the faith, transmission of the faith, etc. Each of the mentioned terms emphasizes a particular aspect of the Church's catechetical work. In this paper, the author stops at the issue of permanent catechesis (we can also call it: constant catechesis). This issue, however, seems quite problematic. The concept of a permanent catechesis is an indispensable instrument for growth in the faith and for its maturing, an instrument of which one cannot resign. Maturity in the faith cannot constitute a certain stage to be achieved, because going deeper and deeper into the mystery of the faith one discovers areas that need to constantly be acquired, new phases of growth in the faith. In this perspective, catechesis should accompany the believer throughout the whole of his life.